

ASIA/PASIFIK

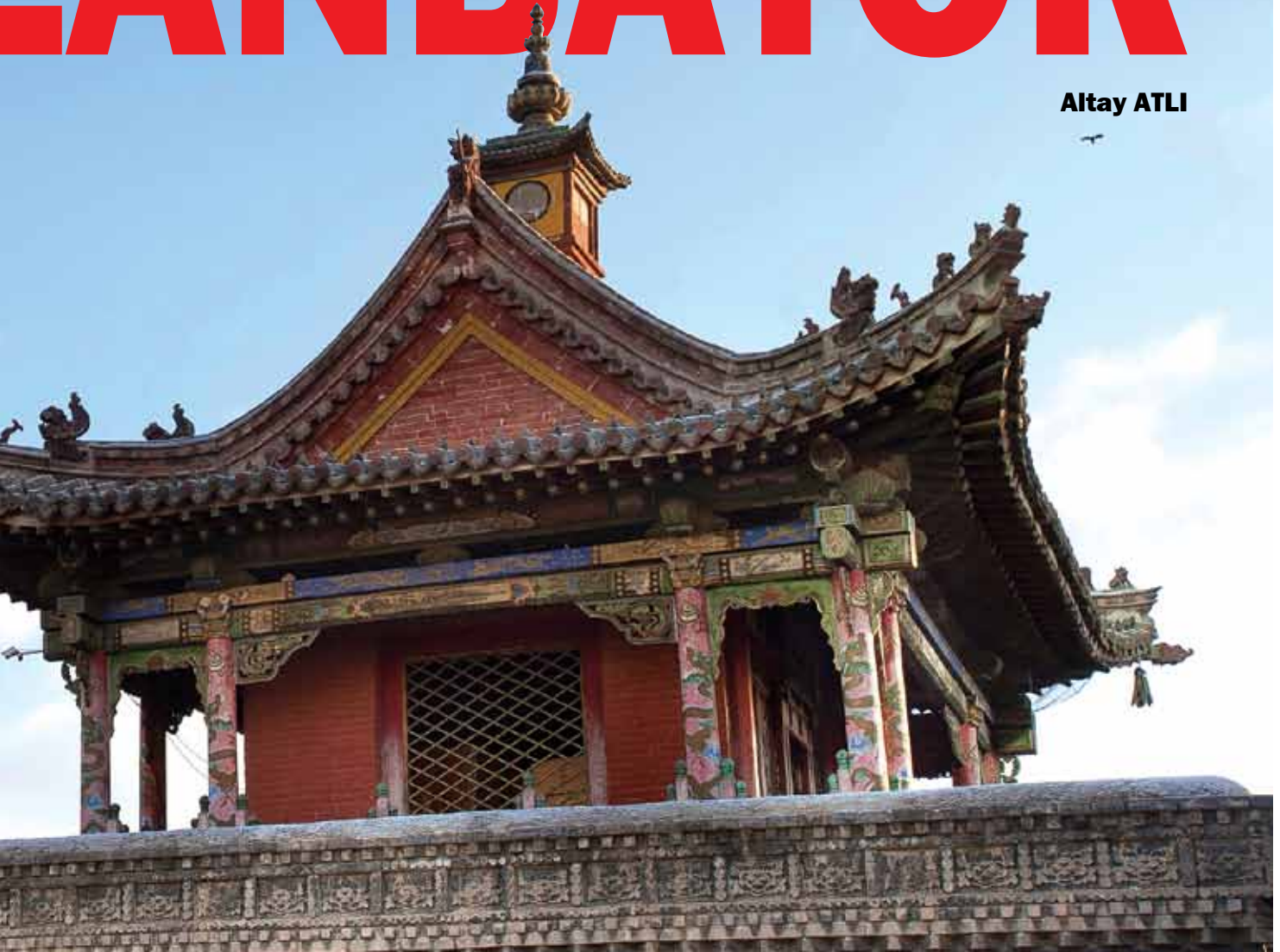
U

Değişen Moğolistan'ın Kalbi

LANBATOR

Altay ATLI

Efesli filozof Heraklitos, “değişmeyen tek şey değişimin kendisidir” demiş; ancak kimi zaman yolumuz şu yaşlı dünyamızın öyle köşelerine düşüyor ki, doğanın kadim yüceliği karşısında bir yandan bireyin okyanustaki su damlası misali anlamsızlığını hissediyor, bir yandan da günlük hayatımızda her şey süratle değişirken aslında hayatın özünün değişmeden kaldığını anlıyoruz. Geçmiş günümüze bağlayıp geleceğe bir pencere açan bu sonsuz gerçekliği en çok hissederek yaşayabileceğimiz yerlerden birisi de Moğolistan. Tüm dünya değişirken, Moğolistan’ın uçsuz bucaksız bozkırları, Gobi Çölü’nün kumları, Altay Dağları’nın azameti, Orhun ve Tonyukuk yazıtlarının yüzlerce yıllık bilgeliği değişmeden kalıyor.

O zaman neden başlıkta “değişen Moğolistan” dedik? Cevabı, ülkenin 3,2 milyonluk nüfusunun yarısına ev sahipliği yapan başkent Ulanbator’a adımınızı atar atmaz alıyorsunuz. Moğolistan ekonomisi doğal kaynakların istihsalı ve ihracatı sayesinde hızla büyüyor. 2011 yılında yüzde 17,5’lik, 2012’de ise yüzde 12,7’lik büyüme oranlarıyla Moğolistan, küresel ekonominin en hızlı büyüyen aktörlerinden birisi konumunda. Bu büyümenin izlerini Ulanbator’un her köşesinde görmek mümkün. Asya’nın diğer başkentlerine nazaran hâlâ küçük bir şehir görüntüsünde olsa da “değişen Moğolistan”ın kalbi Ulanbator’da atıyor.

Moğolistan’ın yeraltı zenginlikleri

Moğolistan başta bakır, kömür, altın ve uranyum olmak üzere zengin yeraltı kaynaklarına sahip bir ülke. 1990’ların başına kadar büyük ölçüde Sovyet yardımı ile ayakta duran Moğolistan, daha sonra bir neoliberal dönüşüm sürecine girdi. Bu süreç içerisinde yabancı sermaye çekmeye yönelik bazı uygulamalar devreye sokuldu ve başta Çin, Rusya ve Kanada’dan olmak üzere yabancı şirketler Moğol hükümeti ile üretim anlaşmaları yaparak ülkenin yeraltı kaynakları sektörüne girmeye başladı. Moğolistan bu şekilde yüksek bir büyüme oranı yakaladı ve bunu da uzunca bir süre devam ettireceğe benziyor. Zira henüz tam olarak faaliyete geçmemiş çok sayıda yatağı mevcut.

Bu bağlamda yapılan anlaşmalara da bir göz atalım: 6,3 milyar dolarlık yatırımla hayata geçirilen Gobi Çö-

Moğolistan ekonomisi doğal kaynakların istihsalı hızla büyüyor. Bu büyümenin izlerini Ulanbator’da görmek mümkün. Asya’daki muadillerine nazaran görüntüsünde olsa da “değişen Moğolistan”ın kalbi Ulanbator’da atıyor.

lünündeki Oyu Tolgay bakır ve altın madenlerinde üretim bu sene başlayacak ve otuz yıl boyunca gelirin yüzde 34’ü Moğolistan’a, geri kalanı yabancı yatırımcılara kalacak. Otuz yıldan sonra ise paylar eşitlenecek. Bu oranları 30 yıllığına kabul eden hükümetin eleştirildiğini de atlamamak gerekir.

Yeraltı kaynaklarından gelen zenginlik, Ulanbator’da kendisini net bir şekilde gösteriyor. Şehir büyük bir şantiyeyi andırıyor. Sovyet tarzı eski binalar yıkılıyor, yerlerine yüksek iş kuleleri, ofis binaları, oteller, alışveriş merkezleri inşa ediliyor. Şehrin merkezinde, parlamentonun hemen yanında yer alan Suhbator Meydanı artık lüks markalara ev sahipliği yapıyor. Küresel kapitalizm ve tüketim kültürü buradan şehre yayılırken 1921 devrimiyle Moğolistan’ı SSCB’den sonra dünyanın ikinci sosyalist ülkesi yapan Damdin Suhbator’un meydandaki heykeli, değişimi ve yakın bir geçmişe kadar 1980’lerin orta ölçek-

li bir Sovyet kenti görünümünde olan Ulanbator’un 2000’lerin orta ölçekli bir Çin kentine bürünme serüvenini müstehzi bakışlarla izliyor.

Lüks mağazalar/çadır mahalleler

Moğolistan zenginleşiyor; ancak neoliberal reçete, acı bir reçete. Bir yandan ekonomi büyürken, diğer yandan eşitsizlikler artıyor. Ulanbator’un banliyölerine gittiğinizde (ki şehir merkezi olarak adlandırılabilir alan o kadar küçük ki, Suhbator Meydanı’ndan vasıtayla on dakikada şehrin “dış”ına varılabiliyor) yüksek binalar ve lüks tüketimle taban tabana zıt bir durumla karşılaşılıyorsunuz. Kalkınmakta olan ülkelerin şehirlerinde gecekondular mahallelerine rastlıyoruz, Ulanbator’da ise karşınıza çadır mahalleler çıkıyor. Burada çadırdan kastedilen, “yurt” ya da “ger” adı verilen Orta Asya göçerlerine özgü yuvarlak meskenler. Bu mahallelerde derin bir yoksulluk kol geziyor. Ulanba-

ali ve ihracatı sayesinde
ator'un her köşesinde
ran hâlâ küçük bir şehir
albi Ulanbator'da atıyor.

tor nüfusunun yüzde 60'ı elektrik, su ve kanalizasyon erişimi olmaksızın bu çadırlarda yaşıyor. Kış geldiğinde ise dünyanın en soğuk başkentinin çadırlarında yaşam iyice güçleşiyor.

İşsizlik Ulanbator'da ciddi bir sorun ve Dünya Bankası verilerine göre işsizlik oranı şehir merkezinde yüzde 21 iken, çadır bölgelerinde yüzde 62'ye çıkıyor. Moğolistan büyüyor, Ulanbator değişiyor, ancak ne yazık ki neoliberal düzenin dışarıda bıraktıkları için hayat aynı kalıyor.

Suhbator Meydanı'na geri dönelim. Buradan doğu istikamete yürüyüp, opera binası ve Bağımsızlık Sarayı'nın önünden geçerek meydana 250 metrelik bir mesafede bulunan Ulanbator Oteli'ne ulaşıyoruz. Her ne kadar eli yıllık otelin hemen önündeki Lenin heykeli ironik bir manzara çizse de bu bina 1991'deki demokrasi hareketinin kararğâhı konumundaydı. Lenin heykeli geçtiğimiz Ekim ayında kaldırıldı, Mo-

ğolistan ise demokratikleşme yolunda adımlar atmaya devam ediyor.

Çin ve Rusya arasında bir ülke

Moğolistan'ın iki büyük komşusu var: Çin ve Rusya. Ancak Ulanbator sokaklarında yürürken Ruslardan çok Çinlilere, dükkânlarda ise Rus mallarından çok Çin mallarına rastlıyorsunuz. Zira ülke, ithalatının yüzde 45'ini Çin'den, yüzde 25'ini Rusya'dan yapıyor. İhracat kalemlerinde de Çin'in yüzde 85 gibi ciddi bir ağırlığı var, Rusya'nın payısa yok denecek kadar az. Sebebi elbette Çin'in Moğolistan'dan çıkan yeraltı kaynaklarına ve ham maddeye ihtiyaç duymasına karşın Rusya'nın söz konusu kaynaklara zaten sahip olması.

Moğolistan'ın dış siyasetinde Çin yine öncelikli konumunu koruyor; ancak bir yandan da Rusya ile Moğolistan arasında karşılıklı olarak ilişkileri geliştirme yönünde çabalar mevcut. Rusya, bu sayede Moğolistan'da Çin'in artan nüfuzunu bir ölçüde dengelemek istiyor; Moğolistan ise Çin'e karşı elini güçlü tutabilmek için Rusya'ya yakın duruyor.

Ulanbator ziyaretimde otele girer girmez ilk karşılaştığım görüntünün lobideki bir düzine üniformalı Amerikan deniz piyadesi olduğunu söylesem şaşırır mıydınız? Şangay İşbirliği Örgütü'nde gözlemci üye olan Moğolistan, Çin ve Rusya ile askeri alanda iş birliği yaptığı gibi, ABD ile de 2003 yılından beri "Khaan Quest" adı altında tatbikatlar gerçekleştiriyor. ABD için Çin ile

Rusya'nın tam ortasında bir müttefiğe sahip olmak önemli; Moğolistan için ise ABD ile ilişkiler, denge politikasının temel unsuru.

Ulanbator'da Amerikalılardan kaçabilirsiniz ya da lüks tüketim ürünlerinden ve Çin mallarından... Kaçamayacağınız tek bir şey var: Cengiz Han'ın bakışları! Moğol İmparatoru her yerde; şehre bakan bir dağın eteklerinde dev portresi, parlamentonun önünde heykeli, şehrin yaklaşık 50 km kadar dışında 40 m yüksekliğinde başka bir heykeli... Binalarda onun yüzü, tişörtlerde, hatta içecek ve yiyecek paketlerinde... Moğollar tarihlerine son derece bağlılar; güçlü bir ulusal kimliğe sahipler ve Cengiz Han'ı, atalarının kurduğu, dünyaya hükmetmiş bir imparatorluğın, o altın çağın bir sembolü kabul ediyorlar. Şu anda yakaladıkları ekonomik çıkışı da -o çağa bir dönüş söz konusu olmasa da- tarihsel miraslarına layık güçlü bir ülke olabilmek için bir fırsat olarak görüyorlar.

Moğolistan hükümeti, son yıllarda demokratikleşme ve ekonomik reformlar konusunda çok olumlu adımlar attı. Ne var ki, gerçekten amacına ulaşmak istiyorsa ülkeye gelen refahın çokuluslu sermayeden (ve siyasetçiler ile bürokratlardan) ziyade Moğol halkına fayda sağlamasını temin etmek zorunda. Moğolistan değişmeyen değerleriyle hâlihazırda zengin bir ülke; bununla birlikte süreci doğru yönetmek kaydıyla değişimden de fayda sağlayabilir. ■